

ULUSLAR ARASI İBN SÎNÂ SEMPOZYUMU

Bildiriler

22-24 Mayıs 2008
İSTANBUL

INTERNATIONAL IBN SINA SYMPOSIUM
Papers

May 22-24, 2008
İSTANBUL

II

Mart 2009

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR A.Ş. YAYINLARI

Maltepe Mahallesi Topkapı Kültür Parkı Osmanlı Evleri

Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 467 07 00 Faks: 0212 467 07 99

www.kultursanat.org / kultursanat@kultursanat.org

ULUSLARARASI İBN SÎNÂ SEMPOZYUMU BİLDİRİLER

INTERNATIONAL IBN SINA SYMPOSIUM PAPERS

Genel Yayın Yönetmeni
Nevzat Bayhan

Genel Yayın Danışmanı
Prof. Dr. İlhan Kutluer

Yayın Koordinatörü
Müjdat Uluçam
Hasan Işık

Editörler
Mehmet Mazak
Nevzat Özkaya

Kapak
Aydın Süleyman

Yapım

Mart / 2009 İstanbul
Copyright © KÜLTÜR A.Ş.
ISBN:

Baskı ve Cilt

.....

İbn Sînâ Psikolojisi Ve Çağdaş Psikolojinin Ortak Noktaları

The Common Elements in Ibn Sînâ's Psychology and Modern Psychology

Abazer Cheraghi*

Abstract

Avicenna (949 -1007) a well known philosopher in the field of,among of others,self-psychology .Through the centuries , İbn Sînâ's thoughts exerted great influence on the medieval philosophers and theologians directly or indirectly.

İbn Sînâ explains openly his ideas about soul (nafs,spirit,psyche) in shifa, Necat,Isharat and in Ilm-al Nafs. He distinguishes three types of nafs, animal nafs and human .

In the self definition,confirm integration,he thought like Aristoteles,but in bay and eternal self, he was similar to Aflaton and Aflatonism. However,for modern psychology, his advantages are ability and assertion to applied psychology in domain treatment based on pure science of psychology . He applied different methods such as use of drugs that are still being used in psychiatry, suggestion, music therapy, anorexia, exposure therapy,flooding,relaxation, represent stimuli contrast situation and psychophysics . All of these categories could be understood by conceptual inspiration through the intellectual mechanism using Avicenna treatment techniques. But, the most important things are diagnos is and treatment that he used for melancholic person. The person had signs of hallucination ,delusion, willing to suicide, anorexia , and loss of reality . The person thought that he was a cow and should be killed for using his meat. Avicenna pretended that he accepted his behavior and treated him by using reciprocal suggestion and corrected his abnormal behaviorand inhibited delusion and finally the person found his sanity.

The idea of force,that is proclaimed by İbn Sînâ, later is explained and interpreted by Henri Bergson who is a famous french philosopher and psychologist. He has also taken effect in twentieth century philosophers.ome chapters and passages of (L'Energie Spirituelle) (L'Evolution de la Vie) ,(L'Activite Creatrice). Those are written by H. Bergson,especially the subject (Elan Vitale).

* University of Zanjan, İran

Key words : *Avicenna , treatment , psychology , psychotherapy*

İbni Sina'nın psikoloji'ye – eski deyişle "İlm'ün-nefs" dair düşünceleri geniş bir çalışma ürünüdür. İbni Sina akılcı bir filozof olarak onun nefis hakkındaki fikirlerinin Şifâ , Nacât ve İşârât'ta olduğu kadar ayrıca İlm al-Nafs ile pek çok risalesinde açıklandığını görürüz.¹ Tıpkı Aristo ve daha sonra Yeni- Eflatuncu geleneği izleyen filozoflar, özellikle Aristo'nun İskenderiye'li yorumcuları gibi , İbn Sina da, psikoloji (İlm en-Nefs=De Anima)'yi Tabiat Bilimlerinin (Tabi'iyat) bir dalı olarak görür.² İbni Sinna'nın hekimlik sanatının en büyük yönlerinden biri o çağda pek ender rastlanan, psikolog hekim yönü idi. İbni Sina ruh hastalıkları konusunda çağına oranla yüzyıllarca ileride idi. Zamanında Deli denilen, içlerine şeytan girmiş, ruhlarını şeytan almış, şeytan çarpmış denilen ruh hastalarını hasta kabul etmesini bilmiş bir hekimdir. Oysa Batı'da delilerin hasta kabul edilmesi için, daha altı yüz yıl kadar bir zaman geçmesi gerekecektir. Hatta o zaman hastalarını müzikle tedavi etmeyi denediği, bazı tedavi edici sonuçlar aldığı, onların müzikle ruhsal gerginliklerini çözerek iyileştirdiği bazı araştırmacı tıp tarihçileri tarafından yazılmıştır. Zamanımızda Batı'da bir çok ruh hastaları müzikle tedavi edilmektedir.³ Tedavi etmeyi denediği, bazı tedavi edici sonuçlar aldığı, Anorexia, intihar, fobiler(korkular) ve kara sevdâ gibi ruh hastalıklarında tanınmış ve kendine özgü bir psikoloji ortaya koymuştu. Çağdaş Psikoloji'de bu hastalıklara geniş yer verilmiştir.⁴

Sosyal öğrenme teorisinde, J.B. Rotter'in davranış kontrolünde sorumluluğun merkezi için kullandığı bir terim, kişinin yaşadığı olayların sorumluluğunu kendi içindeki (örneğin çabaya, iradeye, vb.) veya dışındaki (örneğin şanssızlığa, kadere, ortama, başkalarına, vb...) etkenlere yükleme eğilimiyle tanımlanan ve yüklemenin biçimine bağlı olarak adlandırılan bir kişilik eğilimi, içsel kontrol odağı ve dışsal kontrol odağı belirtmektedir. (Rotter 1966).⁵ Bu nazariye İbni Sina'nın El-Şifa adlı eserinde gelir. Ama onun *PSİKOLOJİ* hakkındaki fikirlerinin Şifa, Nacât ve İşârât'ta olduğu kadar ayrıca İlm al-Nafs ile pek çok risalesinde açıklandığını görürüz.⁶

İbni Sina psikolojisinin üç temel noktası vardır:

- 1- Deneye ait psikoloji (nefs ve akıl) teorisi
- 2- Akla ait psikoloji (akılın mahiyeti)
- 3- Mistik psikoloji veya (tasavvuf) psikolojisi

Her bir psikoloji bölümünün de detayları vardır:

1-Deneye ait psikoloji:

Deneye ait psikolojide; nefis, kuvve halinde hayat sahibi olan her varlığın ilk kemalidir. İbni

1 Peker; Hidayet. (2000) *İbn Sînâ'nın Epistemolojisi*, Arasta Yayınları.

2 *İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Prof. Dr. Aydın Sayılı /Ankara: Türk Tarih Kurumu Basınevi /1984.

3 Arpacioğlu, Celâl (1983), *Çok Yönlü Bilgin Flozof Hekim İbn Sina*, Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi Yayınları, No.8.

4 M.R.Jalali ,(2004) *Ibn-i Sina (Avicenna)* International colloquium Iran, Hamadan 2004 Hacı Reşid Yayınları.

5 Budak, Selçuk. (2006) *Termbank: İngilizce Türkçe Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, www.termbank.net.

6 Peker, a.e.g.

Sina, nefis ve kuvveleri konusunda Aristo'ya uyar ve nefsi üçe ayırır. Ayrıca bunların kendilerine özgü güç, yani kuvvelerini de şöyle belirtir:

(a)-Nebati nefis: doğma, büyüme,gıdalanma .

(b)-Hayvani nefis: doğma, büyüme, gıdalanma, hareket etme ve algılama.Buradaki hareket etme Muharrike kuvvesinin ayrıca şehvet ve öfke gücü vardır.

Bu da Maslow (1970) basamaklarında birinci aşamada fizyolojik gereksinimler hiyerarşisinde ele alınmıştır. Algılama yani müdrike kuvvesinin ise hem batını, hemde de zahiri vardır. Batini güçler iç duylara idraki sağlar. Bu iç duylar şunlardır: Müşterek his, hayal ve musavvire, mütehayyile, mütefekkiye, vehmiye, zakire yani hatırlayıcı hafıza. Dış duylar ise, görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma olamk üzere beşe ayrılır.

(c)- İnsani nefis: Nebati ve hayvani nefislerle birlikte akıl. Ayrıca insan nefsinin de iki gücü (kuvve) si vardır.

(ca) Yapıcı (amile) gücü: insana mahsus hareket ettirici güç

(cb) Bilici (alime) gücü: insana mahsus algılayıcı güç. İbni Sina'nın akıllar teorisi bu ikinci bilici güce (kuvvete) dayanır ve beş bölüme ayrılır ki şunlardan ibarettir:

(i)- heyulani akıl

(ii)- meleke halinde akıl ve ya mümkün akıl

(iii)- fiil halinde akıl

(iv)- müstefada akıl

(v)- kutsi akıl

(i)- **Heyulani akıl:** bütün insanlarda bilme hususunda var olan bilirsiz istidat (eğilim). Çağdaş psikolojide bu gizilgüç deyimiiyle karşılığını bulmuştur

(ii)- **Meleke halinde akıl:** Aklın açık ve zorunlu olanları bildiği merteye.

(iii)- **Fiil halinde akıl :** Aklın kazanılmış (kesbi) ve (nazari) olan makulleri algıladığı mer-tebe. Bu merteye İbni Sina'ya göre ikinci aklın daha yüksek derecesidir.

(iv)- **Müstefad akıl :** Aklın kendisinde hazır olan ,ma'kullerin suretlerini fiili olarak algıladığı merteye ki, bu merteye aklın kemal mertebesidir.

(v)- **Kutsi akıl :**Bu merteye, aklın ,eşyayı araçsız olarak sezgi ile bilme halidir. Ve meleke halinde akıl cinsinden yüksek bir derecededir.(i.H.izmirli, *İbni Sina'nın Felsefi Sistemi*,T.T.k.yayını ,İstanbul,1937)

2- Akla ait (rasyonel) psikoloji: İbni Sina burada nefis (ruh) tanımından ve onun varlığı hakkındaki delillerden söz eder. Böylece spiritualist bir görüş ortaya atar.

İbni Sina'ya göre nefis ,hayat sahibi,her çeşit varlığın hareket prensibi ve ilk kemalidir ve formundan ayrı ruhani ve manevi bir cevherdir. Çünkü,varlığında tek ve aynıdır .O, bedeni meydana getirir, ruhdan önce beden olmaz, bedenin ölümü ile de ruh yok olmaz. Bedeni koruyan ve ona ait etki yapan ruhtur. Bir cevher olan ruh bedenden tamamen bağımsızdır. Çünkü ruh

bedensiz olark kendi kendini bilebilir. (İbni Sina'nın bu görüşü kanıtlamak yolunda kullandığı uçan adam (al-insan al-tair) istiaresi ünlüdür. Fakat, ruhun bedene, beden de ruha karşıkıklı ihtiyaçları ve yardımları vardır. Esasta, beden, ruhun hizmetinde bir araçtır ve beden ruha en büyük hizmeti de bilgi için ruhta duyular sağlamasıdır. Ruh, kendisinden çıkan birçok melekelerle, bedeni aracı kılarak yüksek bilgiler kazanıp kemale vardıktan sonra kendine kavuşabilir, kendine kavuştuktan sonra da bedenden vazgeçebilir. Bedenle birleşmek suretiyle kişiliğini kazanan ruhun, beden ölümünden sonra tekrar bir bedene girmesi de söz konusu değildir. Bazı risalelerde haşırın maddi olacağından, bazılarında da manevi olacağından söz eder. Ona göre, manevi haşır ile ahirete ait mutluluk, çokluk aleminden kurtulup tekrar mutlak BiR ile birleşmektir. En büyük lezzet olan bu mutluluğa ruh . ancak ,ölümden sonra erebilir. Bunun için de ameli aklı kemale ulaştırmak, duyulara ait lezzetten akla ait lezzete yükselmek, başka bir deyişle, ilahi alemleri önce teemmülle düşünebilmek, sonra da sevgi içinde yaşayabilmek gerekir.

3-Mistik psikoloji

Mistik psikoloji ya da tasavvuf psikolojisi olarak belirlenen bölüm daha çok metafiziğe dayalı görüşleri ihtiva ettiği için burada detayla durulmasına gerek görülmemiştir. Ancak şu kadar belirtelim ki İbni Sina'nın tasavvufu Esolocya risalesindeki aşk felsefesine dayanır. Aşk her varlığın esasıdır. Her şey ondan doğar ve onunla birliğe varır. Bu çeşit sevgi, en sonda Allah'ın tümel ve ezeli sevgisine ulaşır. (Cavit Sunar, İslam'da Felsefe ve Farabi, II, s.10-13).

Bantasiya(phantasia) psikolojisi

İbni Sina'da zahiri melekelerden birincisi bantasiya (phantasia) dır. Bu meleke beynin ilk boşluğunda olup bütün izleri alan bir melekedir. Bundan sonra beynin ikinci boşluğunda al-kuvvat al-musavvire (vis representativa) gelir. Bu bizim tasavvur dediğimiz melekeye karşılıktır. Sonra al-kuvvat al-mutahayyila (vis imaginativa) yahut mufakkira (vis cognitiva) gelir. Bu da bizim *tedai* dediğimiz melekeden karşılıktır. Daha sonra al-kuvvat al-vahima (vis estimativa) gelir ki bugünkü psikolojide içgüdülerin eski deyişle sevkitaillerin karşılığı olduğunu yukarıda belirtmiştik . Nihayet al-kuvvat al-zakira veya hafıza melekeleri gelir. Bu beynin son bölümünde olarak gösterilir. İhsasları alan, tertip eden, mefhumları tasavvur eden deruni hassalar bunlardan ibarettir.

Bütün bunlardan sonra, yükselmek istenilen mertebeye gelir. Bu al-nafs al-natıka yani akıl melekeleridir. İbni Sina'da hayvani nefsin idrak ve hareketten ibaret iki kuvvesi de açıklanmaktadır. Ancak buradaki tekrarımız psikoloji açısından al-kuvvat al-mudrika (vis perceptiva) ile al-kuvvat al-muharrika (vis motritiva) nın önemini vurgulamaktır. Bu hareket kuvvesi de ikiye ayrılır. Bir hayvan kendi hareketine emretmek ve bu hareketi icra etmek melekelerine sahiptir. Birincisine al-kuvvat al-baisa diyor: Arzu olmak itibarıyla buna al-kuvvat al-şavkiya veya al-kuvvat al-nuzu'ya da diyor. Biz bu noktada yine modern psikolojinin motivasyon anlayışına bir atıfta bulunabiliriz.

Ruh manevi bir cevher

İbni Sina'ya göre "Ruh manevi bir cevherdir" Bunu ispat için iki yol izlenmektedir. 1. Ruh

bir cisim gibi tarif eden eski filozofların hatalarına karşılık deliller göstermek suretiyle; 2. onun cismani olmadığına deliller göstermek suretiyle. İbni Sina'nın ilk delili sonradan Descartes'in aynı mesele dolayısı ile üzerinde duracağı bir düşünceye dayanmaktadır. Düşünülen şey ayrıca mevcuttur. O halde ruhun mahiyeti meselesi şudur: Ruh bedenden ayrı kendini bilebilir mi? Eğer bu böyle ise, ruh hakikaten bedenden ayrıdır ve manevi bir cevherdir. Bu meseleyi hal-letmek için, batı ortaçağında yüzyıllar boyu delil olarak kullanılan ve Descartes'in bedenden müstakil cevher halindeki ruh telakkisine kadar gelen al-insan al-tair (l'homme volant) misali-ni kullanıyor: Boşlukta bir insanın hiçbir yere değmeden, hareket ettiğini farzedelim. Bu sırada dış aleme ait hiç bir hisas almasın. Bu adam kendisi diye kabul ettiği şeyi, bir takım uzuvları olduğunu bilmeksizin, tanıyabilir. Ruhunun bedeninden farklı olduğunu görür. Ruhunun idrak için bir bedene ihtiyacı yoktur. Şu halde ruh manevidir. Ruh ya bir cevherdir ya da bir arazdır. Onun bir cevher olduğunu göstermek için arz olmadığını ispat etmek lazımdır.

İbn-i sina 'nın psikolojik tedavileri

Hastanın anormal davranışlarında ve hastanın iyileşme aşamasında geleneksel terapi yöntemleri; dinamik düşünceler, telkin, hür bir şekilde boşaltma bilinç altından yapılandırılmıştır. Yeni terapi yöntemlerinde , davranışçı terapi ve bilişsel terapi öğrenim kavramı üzerinde şekillenmiştir. Bu tedaviler kimyasal maddeler ve fiziğin değişik teknikleri kullanılmadan uygulanır. Psikolojinin gelişiminden önce, bilimsel bir şekilde de bu terapi teknikleri uygulanmıştır ve onların terapi anlamları geçmişten alınmıştır:

Kral Kabus'un yeğeni, nedeni belli olmayan ve herkesi şaşkına çeviren bir hastalığa tutuluyor ve İbni Sina da hastayı tedavi etmesi için çağırıyor. Hastayı baştan aşağı muayene ettikten ve ona bir takım sorular sorduktan sonra İbni Sina, şehrin tüm bölgelerini ve sokaklarını çok iyi bilen birini davet ediyor. Bu kişi sokakların isimlerini başlıyor sıralamaya. Bir başkası da sokaktaki evlerin sahiplerinin, oturanların isimlerini sıralıyor. Bu yapılırken İbni Sina nabzını sayıyor ve tüm bunların hastanın üzerindeki etkilerini izliyor ve duygusal reaksiyonlarını ölçüyor. Nihayet bir isim söylendiğinde İbni Sina o hanımı getirmelerini istiyor. Evet hastalığın adı "sevda" ve tedavi olarak İbni Sina, bu hanımla hastanın birleşmesini öneriyor. Genç hasta tanrıyı doğruluyor, mutlu bir evlilikle hasta şifasını buluyor.

İbni Sina önce bir hekim idi ve haklı olarak 'hekimlerin piri' ünvanını kazanmasına, hekimliğin bilimine ve sanatına ömür katkıları neden olmuştur. Yazıları tıbbın geniş alanlarını içerir ve özellikle psikosomatik tıba katkıları çok önemlidir. Ruhsal bunalımlı birini tedavi hikayesi ilginçtir:

Hasta kendisini bir inek sanırmış ve ısrarla kesilmesini istiyormuş. Yakınlarına bunu kabul ettiremeyince, yemek yemeyi reddetmiş. İbni Sina kasabı çağırmış. Kasap tam satırını indirirken İbni Sina hastanın kaslarını şöyle bir yoklamış ve "bu inek kesilmek için çok zayıftır, biraz semirsin, beslensin demiş. Hasta tabii yemek yemeye başlamış ve normal kilosuna ulaştınca da bunalımdan ve inek olduğu düşüncesinden kurtulmuş.

Gruner Londra'da 1930'da yayımlanmış olan *Treatise of Medicine of Avicenna* adlı kitabında, İbni Sina'nın ele aldığı konulardan bir kısmının güncelliğini koruduğuna işaret etmiştir. Bunlar arasında: duygular ve bedensel değişiklikler arasındaki ilişkiye dayanan

araştırmaları, uyku fizyolojisi , sun'î sıtma ile psikiyatrik vakaların tedavisi gibi konular başta gelir.

İbni Sina zamanında ruhsal hastalığa yakalanan biri başında bir ağırlık olduğunu söyler. Bunu da şekillendirir. Başında küp var der. Zamanın hekimlerine, hocalarına götürürler. Bir netice alamazlar. İbni Sina'nın şöhretini duyarlar. Hasta yakınlarından biri İbni Sina ile ön görüşmeye gider. Durumu anlatır. İbni Sina hasta yakınına dinledikten sonra, hastayı getirmesini söyler. Hasta yakını hastayı almaya gidince, İbni Sina yardımcısına, kendisine bir küp, üç dört metre uzunluğunda bir ip ile siyah bir perde, bir de çekiç alıp getirmesini söyler. İbni Sina muayene odasını siyah perde ile ikiye böler, yardımcısını perdenin arkasına yerleştirir, sessiz olmasını söyler. Kendisi de hastayı beklemeye başlar. Hasta yakını hasta ile beraber içeriye girince: İbni Sina sert ve yüksek bir sesle bağırır: "Hasta bu mu? Bunun başında küp ne arıyor?" Hasta: "Ben diyorum ki, benim başında küp bir var, bunlar beni anlamıyorlar." İbni Sina: "Hastaya küp senin başına öyle yerleşmiş ki, onu kırmamız lazım. Sen şu sandalyeye otur, biraz sabır göster." der. Çekici eline alır, yardımcısının perdenin üzerinden hastanın başının üzerine doğru uzattığı küpe vurur. Hasta küpe her vuruşta, içindeki küp sıkıntılarını atmaya başlar. Her vuruşta deşarj olur. İbni Sina, hastanın kafasına yerleşen küp sıkıntılarının boşaldığını fark edince, hastaya yüksek sesle: "Dikkat et küp çatladı, kırılacak" der. Küpe kuvvetlice vurur ve küp kırılır. Hasta; "Oh be kurtuldum şu illetten. Ne zamandan beri şu küpü başımda taşıyordum" der ve içine düştüğü ruhsal sıkıntıdan kurtulur. Ruhsal hastalıkların tedavisinde ikna-telkin ve güven büyük önem taşır. Hatta tedavinin temelini teşkil eder.

İbn Sînâ "Kitabu's-Şifa" adlı eserinin bir bölümünü musikîye ayırmış ve musikînin tıpta oynadığı rolü şu sözleri ile ifade etmiştir: "Tedavinin en iyi ve en etkili yollarından biri hastanın aklî ve ruhî güçlerini artırmak, ona hastalıkla daha iyi mücadele için cesaret vermek, hastanın çevresini sevimli hale getirmek, ona en iyi musikîyi dinletmek ve onu sevdiği insanlarla bir araya getirmektir. Çağda psikolojide varoluşçu terapi bu konu en iyi şekilde ifade edilmektedir. (Dr. Arslan Fazlı, 2004, Musiki ve Sağlık)

Varoluşçu terapi'de terapistin temel görevi, hastanın aklî ve ruhî güçlerini artırmak, ona hastalıkla daha iyi mücadele için cesaret vermek ve anlamlı bir varoluş yaratmak için seçenekleri araştırmak konusunda danışanları yüreklendirmektir (Sharp ve Bugental, 2002).

Doğal psikoloji

İbni Sina doğa bilimini kuramsal bir çalışma olarak görür ve konularını cisimlerin hareket ve durağanlığıyla sınırlar. Her cisim madde ve formdan (suret) oluşur. Madde cismin aslına; form da niteliğini, niceliğini, yerini, nedenini gösterir. Madde ve form ayırımı yalnızca zihinsel olup gerçekte maddesiz form, formsuz madde bulunmaz. Her doğal cismin doğal bir yeri vardır. Evren birdir; yaratıcı hareket de birdir ve daireseldir. Cisimlerden hiçbirisi kendiliğinden hareketli ya da durağan olamaz. Bunların başlıca nedenleri doğal güç, nefis (ruh) gücü ve gökkürenin (felek) gücüdür. Cisimlerin sonsuzca bölünebileceği düşüncesiyle atomcu görüşe karşı çıkan İbni Sina, böylece bölünmeyen en küçük parçayı kabul eden İslam kelimcilerinden kesin olarak ayrılmıştır. İbni Sina, Aristoteles geleneğine uyarak psikolojiyi de doğa felsefesi içinde inceler; ancak içerik olarak birçok konuda Aristoteles'den ay-

rılır. Öncelikle Aristoteles, ruhu bedenin bir işlevi gibi görüp bağımsız bir varlığa sahip olmasından kuşku duyarken İbni Sina ruhun bağımsız varlığını kesin olarak vurgulamıştır. İbni Sina, Aristoteles geleneğine uyarak psikolojiyi de doğa felsefesi içinde inceler. Ancak içerik olarak birçok konuda Aristoteles'den ayrılır.

İbni Sina psikolojide, Platoncu tasnife uygun olarak, «nefs» adını verdiği ruhu, en ilkelinden en gelişmişine doğru bitkisel ruh, hayvansal ruh ve insansal ruh (nefs-i nâtika, düşünen ruh) şeklin de üç türlü düşünün Ruhun, basit algılardan akıl yürütmeye kadar birçok yetileri vardır. Bunlar genellikle «dış duyular» ve «iç duyular diye ikiye ayrılır. Dış duyular beş duyudan ibarettir. İç duyular «ortak duyu, tasavvur, hayal, anımsama ve düşünme»den oluşur. İslam düşünce tarihinde ilk kez İbni Sina, bu duyu türlerinden başka, bir de «vehim gücü» adını verdiği bir tür sezgi, önsezi ya da sağduyudan söz etmiştir. İnsan ruhunun asıl kendine özgü işlevi olan düşünme, akıl yetisinin bir işlevidir. Daha sonra Kant'ın kuramsal akıl ve pratik akıl dediğini İbni Sina bir tek aklın iki yetisi sayar ve bunlara «bilme gücü» ve «yapma gücü» adını verir.